

A BATTHYÁNY CSALÁD NÉMETÚJVÁRI UDVARA ÉS KÖNYVES MŰVELTSÉGE

A XVI–XVII. SZÁZADI magyarországi főúri könyvtárak közül, amelyeknek tartalmi összetételét és kialakulásuk történetét ismerjük, kiemelkedik a németújvári Batthyány-könyvtár. A németújvári udvar nemzetközi humanista kapcsolataival, a magyarországi egyházi, tudományos és kulturális életben aktív tagjaival, iskolájával, nyomdájával és nem utolsósorban könyvtárával a térség egyik legnagyobb hatású művelődési intézményévé vált a XVI–XVII. század fordulóján.

A Batthyány család a XV. század második felében erősödött meg annyira, hogy tagjai jelentős méltóságokat kaptak.¹ Batthyány Boldizsár (1452 k.–1519) legmagasabb tisztét alországbíróként viselte (1518–1520), a második Boldizsár (?–1525 után) királyi kamarás lett élete végén, az első Ferenc (1497–1566) főlovászmester és Vas megye főispánja (1525–1543) volt. Mostani kiállításunk kapcsán azonban a család három generációjának könyves kultúrájára koncentrálunk. Batthyány Boldizsár (1537–1590)² 1568-tól dunántúli kerületi főkapitány volt, fia, Ferenc (1573–1625)³ főlovászmester, dunántúli főkapitány, Sopron megye főispánja,

unokája, Ádám (1610–1659)⁴ császári kamarás, királyi tanácsos, dunántúli főkapitány.

A család számos kastélyt és rezidenciát tudhatott magáénak, de Szalónak, Rohonc, Dobra és Körmend mellett a számunkra leginkább érdekes időszakban nagyobb részt Németújváron éltek.

Hasonlóan sok magyarországi arisztokrata családhoz a XVI. század közepén a családfő, Boldizsár protestánssá vált. A lutheranizmussal szimpatizáló ifjú 1559 és 1561 között Franciaországban tartózkodott, ahol tanúja volt a kezdeti hugenotta üldözéseknek. Helvét irányú tájékozódása mindenképpen megerősítést nyert az erőszak láttán, illetve a felekezeti viták nyomtatott anyagát követve.⁵ A vallásilag vegyes lakosságú területen a protestáns egyházak szervezeti elkülönülése nagyon sokáig, a XVII. század első harmadáig elhúzódott. A Batthyány udvarban Boldizsár és fia, Ferenc idején a kálvinisták voltak a hangadók. Ferenc halála után a szakirodalom „evangélikus fordulat”-ról beszél. Batthyány Ádám 1629-ben határozta el magát arra, hogy katolizáljon, és 1640-ben Németújvárra hívta a ferenceseket.⁶

1 Egyik legteljesebb genealógiai összefoglalás: Koltai András: *Batthyány Ádám és könyvtára*. Budapest–Szeged, 2002, OSZK–Scriptum Rt. (*A Kárpát-medence korai újkori könyvtárai. Bibliotheken im Karpatenbecken der frühen Neuzeit. IV.*) (KOLTAI 2002) 284–291.

2 Felesége: Zrínyi Dorottya.

3 Felesége: Eva Poppel Lobkowitz.

4 Feleségei: Aurora Formentini, majd Catharina Wittmann.

5 Boldizsár korszerű portréját Ötvös Péter rajzolta meg előszavában: *Bibliotheken in Güssing im 16. und 17. Jahrhundert*. Hrsg. von István Monok, Péter Ötvös. Band II: István Monok–Péter Ötvös–Edina Zvara: *Balthasar Batthyány und seine Bibliothek*. Eisenstadt, 2004. (Burgenländische Forschungen. Sonderband XXVI.) (MONOK-ÖTVÖS-ZVARA 2004)

6 A család egyes generációjának vallási hovatartozásáról, az udvar konfesszionális összetételének változásairól teljes bibliográfiát nyújtva Koltai András írt tömör összefoglalást: KOLTAI 2002. 5–8, 16–20, 24–29.; Ld. még: Eckhardt Sándor: *Batthyány Boldizsár a francia udvarnál*. Magyarságtudomány, 1943. 36–44.

A vallásos szemlélet változásai, a Batthyány birtokok elhelyezkedése – az osztrák örökös tartományok, a Királyi Magyarország és a Török Birodalom határán –, különösen Boldizsár szellemi nyitottsága,⁷ a Ferenc és Ádám házasságaival érkező személyzet mind-mind abba az irányba hatott, hogy a németújvári udvarban számos jelentős személyiség fordult meg, telepedett le hosszabb, rövidebb ideig.⁸ A Boldizsár és Ferenc által támogatott protestáns iskola, a nyomda, Ádám „udvari iskolája” intézményként is vonzóak voltak a kortársak számára.⁹ E tanulmány kereteiben lehetetlen név szerint mindenkit felsorolni, de a legjelentősebbekről meg kell emlékezni. A protestáns lelkészek közül kiemelkedik Beythe István, Pathai István, Kanizsai Pálfi János,¹⁰ de fontos említeni azt a számos stájerországi, karintiai, csehországi, pfalzi, württembergi és bajorországi exulánst is, akik megfordultak az udvarban, néhányan közülük állást kapván a család birtokain.¹¹ Közülük sokan gyarapították a család és a protestáns iskola könyvtárát adományaikkal.¹² Batthyány Ádám katolizálásával egy új kapcsolatrendszer épült az udvar köré. A jezsuita

Vernich Mátyás után Lónyi Mihály plébános, majd Nagy Antal, Kéri Sámuel és Malomfalvy Gergely ferences atyákról kell szólnunk a Németújváron élő katolikus lelki gondozók közül. Megjegyzendő, hogy Ádám udvarának, fiainak (Kristóf és Pál) nevelésének modernségét a kortárs külföldiek is észrevették.¹³

A család könyvtárának gazdagítását a XVI. században kiterjedt tudós kapcsolatok is biztosították. Batthyány Boldizsár idején teljes joggal beszélhetünk „humanista kör”-ről, hiszen Németújváron járt David Chytraeus,¹⁴ Carolus Clusius,¹⁵ Elias Corvinus,¹⁶ illetve talán Johann Kepler is.¹⁷ Levelező partnerei közül kiemelkedik Felizian von Herberstein természettudós, Nicolaus Pistolotius, Joannes Homelius, Cesare Franco orvosok, vagy az építész Pietro Ferrabosco.¹⁸

Az udvar szellemi élnétségének is köszönhető, hogy Johannes Manlius (1540?–1605?) 1582-ben nyomdai felszerelésével Németújvárra költözött, és először 1585-ig tartózkodott itt, majd 1595 és 1597 között, és összesen 22 könyvet adott ki:¹⁹ alkalmi kiadványok, kalendáriumok és protestáns

7 Az egyik legérdekesebb példa erre id. Pieter Brueghel egy festményének megszerzése. Vö. Katona Imre: *Brueghel és a Batthyányok*. Bp., 1979, Magvető Kiadó

8 Vö. Monok István: *Die kulturvermittelnde Rolle des Batthyány-Hofes an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert*. In: *Deutsche Sprache und Kultur, Literatur und Presse in Westungarn/Burgenland*. Hrsg. von Wynfrid Kriegleder, Andrea Seidler. Bremen, 2004, Edition Lumière, 75–90. (MONOK 2004)

9 Ádám udvari életének példaszerű elemzése, az előzmények bő taglalásával: KOLTAI 2002.

10 Katona Imre: *A Batthyányok és a reformáció*. Savaria 5–6 (1971–72) 435–466.

11 Monok István: *Württembergi exulánsok Batthyány Ferenc udvarában*. MKsz 2003. 205–211., Uő: *Exulanten aus Bayern, Oberpfalz und Pfalz am Batthyány-Hof an der Wende des 16. und 17. Jahrhunderts*. Ungarn Jahrbuch 2004 [2005], 225–234.

12 Monok István: *Die Bibliothek des Johann Jacob Knaus. Die Reste einer württembergischen protestantischen Bibliothek in Güssing*. In: *Jahrbuch des Ungarischen Kulturinstitutes in Stuttgart*. Hrsg. von Gyula Kurucz. Stuttgart, 2003. 138–146.

13 Monok István: *Egy flamand utazó pozsonyi élményei 1662-ből. – De belevenissen van een Vlaams reiziger in Pozsony (1662)*. Erasmus. 1989. tavasz. 31–34., az útleírás kiadása: Uő: *A Belga Királyi Könyvtár magyar vonatkozású útleírásai*. Lymbus. Művelődéstörténeti Tár. I. Szeged, 1989. 37–76. p. Klny.: A Lymbus Füzetek 3.

14 Vö. Holl Béla: *Adatok David Chytraeus magyarországi vonatkozásairól*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XVIII. Szeged, 1981. 55–63.

15 *Führer durch die Clusius-Gedächtnisstätten in Güssing*. Bearb. von Stephan Aumüller. Mit zwei Beiträgen von Otto Guglia. Eisenstadt, 1973.; *Festschrift anlässlich der 400jährigen Wiederkehr der wissenschaftlichen Tätigkeit von Carolus Clusius (Charles de l'Escluse) im pannonischen Raum*. Eisenstadt, 1973. (Burgenländische Forschungen. Sonderheft V.)

16 Barlay Ödön Szabolcs: *Boldizsár Batthyány und sein Humanisten Kreis*. Magyar Könyvszemle, 1979. 231–251.; Uő: *Elias Corvinus és magyar barátai*. Magyar Könyvszemle, 1977. 345–353.

17 Kepler talán akkor volt Németújváron, amikor a Grácból kiűzött protestánsokkal szolidaritást vállalva tüntetesként elhagyta az egyetemet.

18 Koltai András: *A Batthyány család körmendi központi levéltárának kutatástörténete*. Levéltári Közlemények, 2000. 207–231. Újabb Bobory Dóra dolgozik Batthyány Boldizsár levelezésének kiadásán.

19 Összefoglalóan ld.: V. Ecsedy Judit: *A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziasztó korában 1473–1800*. Bp., 1999, Balassi Kiadó, 70–73., és V. Ecsedy Judit: *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszai 1473–1600*. Bp., 2004, Balassi Kiadó (Hungariae Typographica I.) 117–122.

vitairatok mellett tudományos munkákat, így Carolus Clusiusnak a pannóniai növényekről összeállított jegyzékét, illetve Beythe András füveskönyvét is.²⁰ Manlius a térségben nyomtatott még Batthyány Boldizsár sógora, Zrínyi György pártfogása alatt Varasdón (1586–1587), Monyorókeréken (1587–1592) és Németlövőn (1592–1593), majd második németújvári tartózkodása után a Nádasdyak patronátusával Keresztúron és Sárváron is (1601–1605).

A németújvári könyvtár történetére vonatkozóan számos dokumentum maradt ránk. Sajnos a család könyvtárának katalógusa nem. Fennmaradtak viszont könyvszámlák, amelyeket Erhardt Hiller (Bécs), Erhardt Widmar (Grác) és Jean Aubry (Frankfurt am Main) állítottak ki, felsorolva a Boldizsár által vásárolt könyveket. Ezt a címanyagot egészítik ki azok a könyvek, amelyek napjainkig fennmaradtak, főként a németújvári protestáns iskolának a helyi ferences rendházban megőrzött anyagában. Boldizsár könyvízlését jelzik azok az említések is, amelyek levezésében maradtak ránk.²¹ Ez az ízlés több tekintetben más volt,²² mint a kortárs főnemeseké.

Az írott kultúra közvetítésének a latin mellett a német és az olasz volt a nyelve ebben a régióban. A Batthyány-udvar ugyan elsősorban Grácból, illetve Bécsből szerezte be könyv- és papírszükségletét, vagy éppen a modernizálódó mindennapok tárgyait (berendezési tárgyak, evőeszközök, új vetemények, virágok stb.), de a velencei piac kínálatával is gyakran élt, ha másként nem, akkor a rokon Zrínyi család tisztartóinak segítségével.²³ Batthyány Boldizsár és a család XVI. századi generációi a magyarországi arisztokrata családok között

egyedinek mondhatóan francia orientáltságúak voltak.²⁴ Még azt sem mondhatjuk, hogy ennek fel-tétlenül politikai okai voltak, jóllehet a töröknek Európából való kiűzésére vonatkozó francia tervek, az ezekhez kötődő nagyhatalmi politikai elképzelések nem álltak távol a család egyik tagjától sem. A francia nyelv használata a Batthyány-udvarban mindenesetre jóval megelőzte a kelet-európai arisztokrata családokat. Boldizsár könyvbeszerzéseinek egyik irányítója, Jean Aubry is annak az André Wechelnek a veje volt, akit a családfő még Párizsból ismerhetett mint hugenotta nyomdászt.²⁵ A francia vallásháborúk irodalma, vagy éppen a francia szépirodalom így jutott el Németújvárra, és a főúr néhány francia könyvét is a protestáns iskolának ajándékozta.²⁶ A genfi hugenotta nyomdász, Robert Estienne kiadványai sem véletlenül kerültek az iskola könyvtárába.²⁷ Általában elmondható az is, hogy a nyugat-magyarországi vallási viták toleráns hangvételét segíthette az a vallási sokféleség, amelyet a protestáns iskola – jelentős részben Boldizsár által kialakított – könyvtára képviselt: a református és az evangélikus teológia csaknem valamennyi áramlata jelen volt itt egészen a szélsőséges, vallási nonkonformista nézetekig.

Batthyány Ferenc könyvbeszerzéseiről nagyon keveset tudunk. Ismertek a kortárs magyar értelmiségiekkel fenntartott kapcsolatai – Balassi Bálint, Lackner Kristóf, Szenci Molnár Albert stb. –, udvara megőrizte nyitottságát az exulánsok befogadására is. Felesége, Eva Poppel Lobkowitz (1585?–1640) és az őt Magyarországra elkísérő udvari emberek is támogatták azt a kulturális horizontot, amelyből modern eszmék érkeztek a Batthyány birtokokra.

20 RMNy 535, illetve RMNy 811.

21 Összefoglalóan, bibliográfiával: MONOK-ÖTVÖS-ZVARA 2004.

22 A máig legteljesebb jellemzése könyvgyűjtő tevékenységének: Iványi Béla: *Batthyány Boldizsár a könyvbarát*. In: *A magyar könyvkultúra múltjából. Iványi Béla cikkei és anyagyűjtése*. Sajtó alá rend. és a függelékét összeáll. Herner János, Monok István. Szeged, 1983 (*Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*. 11. – ADATTÁR 11.) 389–435.

23 Zrínyi György időnként külön felhívta sógora figyelmét egy-egy érdekes könyvre ADATTÁR 11. 553–554.

24 Monok István: *A francia nyelv jelenléte a magyarországi olvasmányanyagban a 16–18. században*. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Szerk. Fodor Pál, Pálffy Géza, Tóth István György. Bp., 2002, MTA TTI (Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek. 2.) S. 279–290

25 MONOK-ÖTVÖS-ZVARA 2004. 19–99., Robert Evans: *The Wechel Presses. Humanism and Calvinism in Central Europe 1572–1627*. Oxford, 1975 (Past and Present. Supplement, 2.) (EVANS 1975)

26 MONOK-ÖTVÖS-ZVARA 2004. Bordeaux-ban, Genfben, Lyonban, Montbéliard-ban, Morseeben és Párizsban kiadott tételeit.

27 MONOK-ÖTVÖS-ZVARA 2004. Nr. 60, 66, 441.

A harminc éves háború kitörése után a cseh, pfalzi és sziléziai területekről számos protestáns lelkész érkezett, és őket is befogadták.²⁸

Batthyány Ferenc és özvegye abban az időszakban állt a nyugat-magyarországi protestáns egyház mellett, amikor az – a felélénkülő katolikus támadásoktól övezve – két egyházzá szerveződött. A viták a lutheránus és a kálvinista meggyőződésű lelkészek között éppen akkor váltak a legerősebbekké, amikor Batthyányi Ádám katolizált, és megvonta támogatását a protestánsoktól.²⁹ Batthyány Ferenc tisztában volt azzal, hogy milyen fontos az általa pártfogolt egyház szolgálatába nyomdát állítani, ezért megvásárolta Kanizsai Pálfi János javaslatára 1615-ben a bécsi Johann Fidler nyomdáját.³⁰ 1617 és 1619 között Szepesváraljai Bernhard Máté működött, ebből az időszakból négy kiadványról szólnak a források, példányt csak egyből ismerünk, Pathai István helvét hitvallást bemutató művét.³¹ A kiadványok határozottan kálvinista jellegűek (a nyomda felügyeletét Beythe Imre, Beythe István fia látta el). A legközelebbi nyomtatvány már Pápán jelent meg 1624-ben, ott, ahol a nyomda 1632-ig működött. 1626-ban Batthyány Ferenc özvegye, Poppel Éva bérbe adta az officinát Wechel János Zsigmondnak (ahogy a nyomtatványokon szerepel a bérlo neve), aki leszármazottja volt a hugenotta André Wechel frankfurti nyomdásznak. Ez utóbbi rokonának, a bécsi Andreas Wechel könyvkereskedőnek lehetett az öccse. A bécsi Andreas

Wechel maga is megfordult Batthyány Ferenc németújvári várában.³² A nyomdász dinasztia Batthyányi Boldizsár párizsi tartózkodása óta állt kapcsolatban a magyar protestáns családdal, nem véletlen, hogy Szenci Molnár Albert Calvin *Institutio*-fordítása is e család sikeres műhelyében jelent meg Hanauban.³³ A pápai protestáns nyomda termékei közül tizenöt ismert. A korszak jelentős helvét hitvallású szerzőinek munkái mellett kalendáriumok, ábécéskönyv is jelent meg. A kiadott szerzők közül külön említjük Samarjai János nevét, aki a kor toleráns teológiai irányzatának, az irénizmusnak legjelentősebb magyarországi képviselője.³⁴ A nyomda 1634-ben Németújváron már használaton kívül állt, ami arra utal, hogy a katolizált Ádám elvitette Pápáról. Mégis a protestánsoké lett (bizonyára az özvegy Poppel Évának köszönhetően), és később Wechel Tejfalun (1637–1645), fia András pedig Somorján (1650), majd Kőszegen (1651–1668?) használta.³⁵

Batthyány Ferenc udvara modernségben igyekezett követni a kortárs protestáns udvarokat, bizonyára ezért is került Németújvárra a wolfenbütteli udvari rendtartás.³⁶ Az udvar szellemi arculata azonban meghatározóan vallásos jellegű maradt. A főúr és felesége – részben kényszerűségből – közvetlenül is foglalkozott a birtokok egyházi helyzetével, az udvar meghatározó értelmiségi személyiségei pedig a protestáns lelkészi körből kerültek ki. Jól mutatja ezt a helyzetet a Batthyány Ferenc te-

28 MONOK 2004. Ld. a 8. jegyzetet.

29 Vö.: Kathona Géza: *Samarjai János gyakorlati teológiája*. Debrecen, 1939 (Theológiai Tanulmányok 61.) (KATHONA 1939) 338–343.; Holl Béla: *Adatok David Chytraeus magyarországi vonatkozásairól*. (Beiträge zu den ungarischen Beziehungen von D. Chytraeus.) Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XVIII. Szeged, 1981. 55–63.; Reingrabner, Gustav: *Protestanten in Österreich. Geschichte und Dokumentation*. Wien–Köln–Graz, 1981.; Reingrabner, Gustav (szerk.): *Evangelisch im Burgenland. 200 Jahre Tolerantpatent. Ausstellung in der evangelischen Kirche zu Oberschützen. 21. Mai bis 26. Oktober 1981*. Oberschützen, 1981. 21–57.; Urai Piroska: *Az irénizmus Magyarországon a 16–17. század fordulóján*. In: *Irodalom és ideológia a 16–17. században*. Szerk.: Varjas Béla. Bp., 1987, Akadémiai Kiadó (Memoria saeculorum Hungariae 5.) 187–208.; Kokas Károly: *Könyv és könyvtár a XVI–XVII. századi Kőszegen*. Szeged, 1991. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok III.), Pataky László: *Az őrségi református Egyházmegye története*. Bp., 1992, Szabad Tér Kiadó.

30 ECSEDY 1999. 105–109.

31 RMNy 1143A (a másik három: RMNy 1194, 1195, 1196)

32 EVANS 1975.

33 RMNy 1308 (Hanau, 1624, David Aubry) David Aubry apja, Jean, André Wechel veje volt.

34 KATHONA 1939.

35 Felsorolásuktól itt eltekintünk, ld. az RMNy és az RMK I, RMK II. megfelelő tételeit.

36 Heinrich Herzog von Braunschweig d. Jüngere: *Hoffgerichte ordnung des ... Hern Heinrichs des Jüngereren Hertzogs zu Braunschweig und Lüneburg etc. Newlich geordnet und auffgerichtet*. Wolfenbüttel, 1556, Henning Rüden's Erben. – Güssing OFM 3/25.

metésén elhangzott prédikációk száma, azok nyelvi összetétele (az 1625. szeptember 13-án elhunyt főúr temetésén 20 magyar, 17 német és 5 horvát nyelvű prédikáció hangzott el).³⁷

Batthyány Ádám még kiskorú volt apja halálakor, a birtokai feletti rendelkezési jogot csak korlátozóssal vehette át. Ifjú korára ránehezült anyjával való rossz viszonya, amit csak súlyosbított 1629-ben bekövetkezett katolizálása.³⁸ Hasonlóan az ő generációjához tartozó főúri fiúk olvasmányaihoz, Ádám is a hagyományos teológiai, krónikás és jogi könyveket forgatta. Emellett feltűnik a kortárs modern historikus irodalom, a hadvezetés- és erődítéstudományi irodalom is könyvtárában. Apja hagyományosan magyar kultúrára való odafigyelését követve nagyon sok hazai nyomtatványt szerzett be (a magyarországi könyvek aránya könyveinek

jegyzékein jelentősebb a kortárs átlagnál). Ugyanígy jelentősnek mondható patrónusi tevékenysége is, amellyel a magyar nyelvű katolikus irodalmat, illetve az alkalmi kiadványok megjelentetését támogatta.³⁹

A németújvári családi könyvtár története tehát jelentős részben megismerhető a levéltári dokumentumokból. A könyvek közül azonban csupán azok kerültek elő, amelyeket a család valamelyik tagja közgyűjteménynek ajándékozott. A források hiánya miatt a Batthyány család könyvtára a XVII. század második felétől eltűnik a szemünk elől. Bizonyos, hogy a török kiűzése után, talán már az 1680-as évek végén a könyvtár Körmend-re került.⁴⁰ A második világháború végéig ott is maradt, ez utáni sorsáról nincsenek megbízható forrásaink.

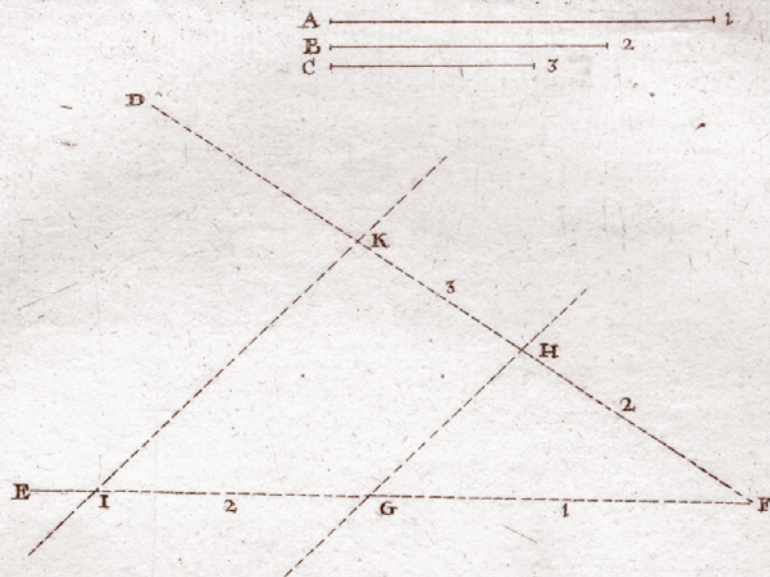

37 *A körmendi Batthyány-levéltár reformációra vonatkozó oklevelei I. 1527–1625.* Iványi Béla anyaggyűjtése. Sajtó alá rend.: Szilasi László. Szeged, 1990. (*Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez.* 29/1.) 322–329.

38 KOLTAI 2002. 20–29.

39 A jegyzékeket, az egyes tételek azonosítását ld. KOLTAI 2002. 148–268.

40 KOLTAI 2002. 269.

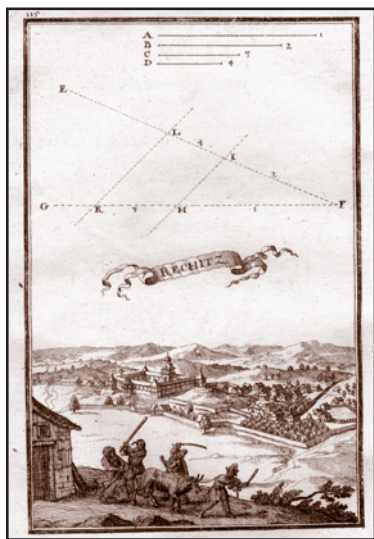
1.

GIESZING

A KIÁLLÍTOTT TÁRGYAK LEÍRÁSA

1. NÉMETÚJVÁR (Güssing, Gissing) ábrázolása metszeten. Rézmetszet, 170×115 mm (Justus van der Nypoort). Burckhard von Birckenstein, Anton Ernst: *Ertzherzogliche Handgriffe dess Zirkels und Linials*. Wien, 1686, Johann Van Ghelen. 4° – OSZK App. H. 1217

2. ROHONC (Rechnitz) ábrázolása. Rézmetszet, 170×115 mm (Justus van der Nypoort). Burckhard von Birckenstein, Anton Ernst: *Ertzherzogliche Handgriffe dess Zirkels und Linials*. Wien, 1686. 4° – OSZK App. H. 1217

3. BATTHYÁNY III. BOLDIZSÁR (Ismeretlen festő, XVII. század). Olaj, vászon, 223×140 cm – Magyar Nemzeti Múzeum lt. 561

4. JEAN AUBRY frankfurti és bécsi könyvkereskedő könyvszámlái Batthyány Boldizsár részére, 1588 Eredetije: Magyar Országos Levéltár, P 1314 Batthyány család Lt. Missiles, Nr. 1073-1079. Jean Aubry André Wechel (? – 1581) Párizsból Majna Frankfurtba menekült hugenotta nyomdász egyik veje (a másik Claude de Marne) volt, felelt a közép-európai kapcsolatokért. Batthyány Boldizsár egyik első magyarországi ügyfelük volt. Aubry fiainak hanaui nyomdájában készült Szenci Molnár Albert Kálvin *Institutio*-fordí-

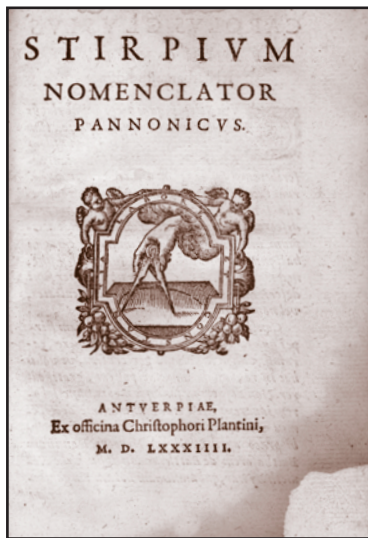
tásának kiadása (1624, RMNy 1308). A Wechel család a XVII. század elején szoros kapcsolatban állt Batthyány Ferencel is, ennek halála után a Batthyány-féle protestáns nyomdát üzemeltették is: Wechel András (Tejfalu, 1637–1645), Wechel János Zsigmond (Somorja, 1650, Kőszeg, 1651–1668?). Lásd erről R. J. W. Evans: *The Wechel Preses: humanism and Calvinism in Central Europe 1572–1627*. Oxford, 1975, Past and Present Society; Ecsedy Judit: *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korbán, 1473–1800*. Bp., 1999, Balassi Cop. 105–109.

5. HOMBERGER, JEREMIAS: *Viola Martia Ieremiae Hombergeri Fritislariensis. Habet hic libellus piam praeparationem ad percipiendam coenam dominicam forma colloquii inter pastorem et confitentem instituti expositam.* Gyssingae, 1582, Johannes Manlius. 8° RMNy 518, Güssing OFM 3/79

Evangelikus oktatás a gyónásról. *Jeremias Hombergerus ... provincialis ecclesiae, quae Augustanae confessionis est pastor ajánlása adolescentulo d. Francisco ... Balthasaris Budiani liberi baronis in Gyssingen, domini in Slenningen etc. Rom. caesareae majestatis consilarii, reg. majest. Hungar. archidapiferi filio* Graz 1582. május 14-i kelettel. A gyónás és feloldozás módját kérdés-felelet formában mondja el. Manlius ismert és elismert nyomdász volt Laibachban (Ljubljana), ám a katolikus szellemiségű osztrák udvar értesülvén a protestáns Biblia nyomtatásának tervéről száműzte őt az osztrák örökös tartományokból. A protestáns Batthyány Boldizsár szívesen fogadta őt németújvári birtokán. Egészen élete végéig Magyarországon dolgozott, több főúri család is (Zrínyi, Nádasdy stb.) foglalkoztatta.

6. L'ÉCLUSE, CHARLES DE: *Stirpium nomenclator Pannonicus. Antverpiae, 1584, Christophorus Plantinus.* 8° RMNy 538, OSZK RMK I. 205

Magyarországi növények latin–magyar névjegyzéke. Az évszám és az előszó kelte alapján kétségtelen, hogy a németújvári kiadás (RMNy 536, 1583) ezt az editiót megelőzte. Ezt bizonyítják a szövegben megfigyelhető helyesbítések is. A kolligátum főrésze ugyancsak tartalmaz itt-ott magyar szavakat, főként növényneveket, és a hazai botanika szempontjából igen fontos, mert elsőként jelöli meg 335 növény nyugat-magyarországi lelőhelyét. A két mű együtt mintegy 480 különböző magyarországi növényt említ. Charles de l'Écluse (1526–1609), másnéven Carolus Clusius a modern botanika egyik megalapítója. Pannóniai flórakutatását Batthyányi Boldizsár támogatta, a magyar növénynevekről Beythe István németújvári périkátor tájékoztatta. A bécsi császári udvar főkertésze, majd a holland tulipánhagyma-ipar elindítója volt.

7. BEYTHE ANDRÁS: *Fives köniü. Fiveknek es facknac nevökröl, természetökröl es hasznokrul irattat, es szöröztötöt magyar nyelvön az fő doctro-roknak es természet tudo orvosoknak Dioscorides-nek es Matthiolusnak böltis irasokbul Beythe Andras által.* Nymet Vivaratt, 1595 Johannes Manlius. 4° RMNy 766, OSZK RMK I 278 Orvosi füveskönyv. 275 növény ismertebb magyar nevét, latin nevét és magyar névváltozatát, hatását, valamint gyógyászati felhasználását sorolja el. A szerző, aki az ajánlásban a németújvári keresztyéni gyülekezet szolgájaként nevezi magát, Beythe István tudós-lelkész fia volt.

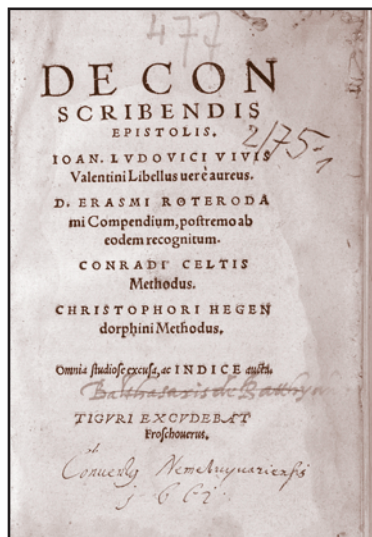

8. BEYTHE ISTVÁN: *Az zentök fő inepiiről való evangeliomok, magyarazattokkal özve, eztendő által. ... – Fő innep napokra való epistolak magyarazattij eztendő által, ... Nimöt Vij Várat, 1584, Johannes Manlius. 4° RMNy 554, OSZK RMK I 213, RMK I 214*

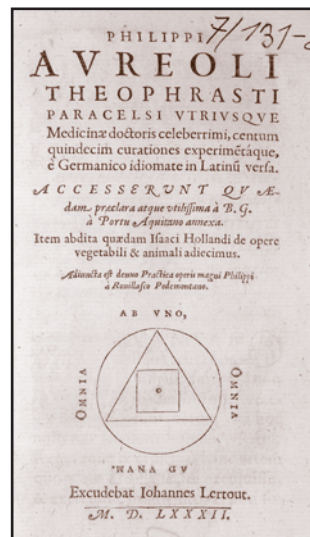
Evangélikus postillák. A kétrészes kötet első címléve után Beythe István ajánlása *Zrini Dorottyá asszonynak ... Batthyani Boldizsár... feleségének* Németújvár 1584 december 1-i kelettel. Az első rész a szentek ünnepeinek evangéliumait magyarázza. A végén utószó *A hív olvasóknak* és kolofon, amely szerint Batthyány Boldizsár támogatásával nyomtatta Joannes Manlius. A második rész a szentek ünnepeinek episztoláit magyarázza. Beythe István protestáns prédikátor, tanító, egyházi író, természettudós. 1565-től a Bánffyok udvari papja Alsóindván, 1574-től prédikátor, 1576-tól Németújváron Batthyány Boldizsár udvari lelkésze. Az 1587-i csepregi zsinaton kánonokat bocsátott ki, amelyek ellen az ortodox lutheránus esperesek ellenállást szítottak. 1591-ben csepregi kollokviumon nyílt szakításra került sor Beythe és a lutheránusok között, ezért később lemondott püspöki tisztéről.

9. VIVES, JOHANNES LUDOVICUS; ERASMUS ROTERODAMUS, DESIDERIUS, ED.: *De conscribendis epistolis Ioann. Ludovici Vivis Valentini libellus vere aureus. D. Erasmi Roterodami compendium postremo ab eodem recognitum. Conradi Celtis methodus. Christophori Hegendorphium methodus. Omnia studiose excusa, ac indice aucta. Tiguri, s. a., Christophorus Froschoverus. – Gualterus, poeta; Eck, Oswald ab, ed.: Alexandreidos ... Libri Decem. Ingolstadii, 1541, Alexander Weissborn. 8° – Güssing OFM 2175*

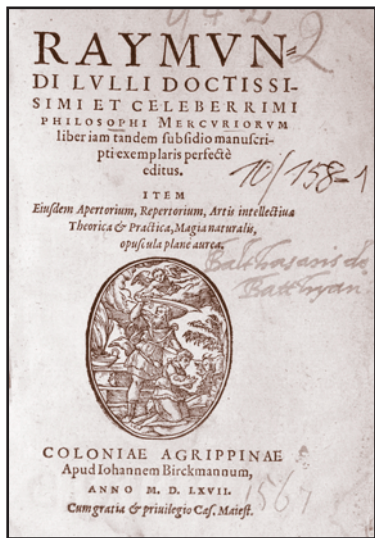
Bejegyzések a címlapon: (1) *Balthasar de Batthyan*; (2) *Conv(entus) Nem(etujvariensis)* Batthyány Boldizsár humanista műveltségének szép bizonyítéka ez a kötet, és annak is, hogy a főúr az oktatásban jól használható kézikönyvet a németújvári protestáns iskolának adományozta. Ez a könyvtár a XVII. század közepén került a ferencesek tulajdonába.

10. SPORISCH, JOHANNES: *Idea medici, cum Tractatu de symptomatibus crudelissimis, quae sacrficationi et curcubitularum usui Brunae incolis in Marchionatu Moraviae superuenerunt: et De debre epidemis anni ab incarnatione Servatoris nostri 1580. Francfurti, 1582, apud haer. Andreae*

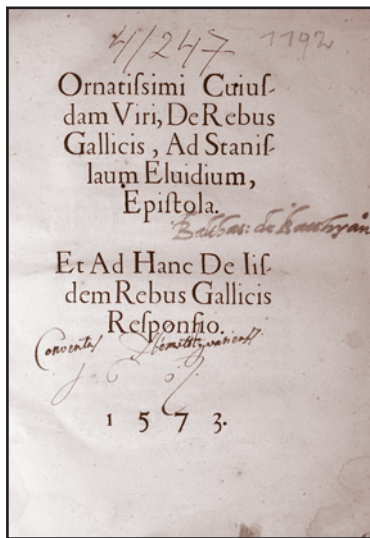
Wecheli. – Paracelsus, Theophrastus: *Philippi Aureoli Theophrasti Paracelsi ... Centum quidecim curationes experimentaque e Germanico idiomate in Latinum versa. Accesserunt quaedam praeclara atque utilissima a B. G. a Portu Aquitano annexa. Item abdita quaedam Isaaci Hollandi de opere vegetabili et animali adiecimus. Adiuncta est denuo Practica operis magni Philippi a Rouillac Pedemontano(!) Genevae, 1582, Johannes Lertout. – Paracelsus, Theophrastus; Dorn, Gerard, interpr.: Congeries Paracelsicae chemiae de transmutationibus metallorum, ex omnibus quae de his ab ipso scripta reperire licuit hactenus. Accessit Genealogia mineralium atque metallorum omnium eiusdem autoris. Francfurti, 1581, Andreas Wechel. 8° – Güssing OFM 7/131*
Bejegyzések a címlapon: (1) *Conv(entus) Nem(etujvariensis)* 1661; (2) *Balthasar de Batthyan*

11. RAIMUNDUS, LULLUS: *Mercuriorum liber iam tandem subsidio manuscripti axemplaris perfecte editus. Item Eiusdem Apertorium, Repertorium, Artis intellectiuae Theorica et practica Magia naturalis opuscula plane aurea. Coloniae Agrippinae, 1567, Johann Birckmann. – Raimundus, Lullus: De secretis naturae, seu de Quinta essentia liber unus, in tres distinctiones diuisus, omnibus iam, partibus absolutus. Adiecta est eiusdem epistola ad Regem Robertum de Accurtatione lapidis Philosophorum: cui adiunctus et tractatus de quis ex scriptis Raymundi super Accurtationis epistolam ab Artis studioso collectus. Coloniae, 1567, Johann Birckmann. 8° – Güssing OFM 10/158*

Bejegyzés a címlapon: *Balthasaris de Batthyany* A Batthyány udvar természettudományos érdeklődését jól bizonyítja Carolus Clusius és Johann Kepler (feltételezett) látogatása, ezért fontos, hogy az udvari könyvtárban a korszak alapvető orvostudományi és csillagászati könyvei is rendelkezésre álltak.

12. DUFAYR DE PIBRAC, GUY; ELVIDIUS, STANISLAUS: *Ornatissimi cuiusdam Viri de Rebus Gallicis ad Stanislaum Eluidium Episola. Et ad hanc de iisdem Rebus Gallicis Responsio. Paris, 1573, Frédéric Morel. 4° – Güssing OFM 4/247*

A címlapon olvasható bejegyzések: (1) *Balthasaris de Batthyany*, (2) *Conv(entus) Nem(etu)variensis* 1661

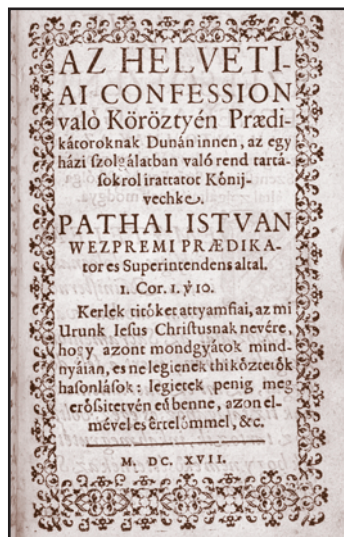
Batthyány Boldizsár franciaországi utazása idején kezdődtek az ottani protestánsok, a hugenották üldözései. Az Szent Bertalan éji mészárlás (1572) után kitört vallásháború eseményeit a magyar főúr nyomon követte, és igyekezett megszerezni a legfrissebb francia irodalmi műveket is. Ezt bizonyítják a nevére küldött könyvszámlákon felsorolt könyvcímek. Ezek közül a könyvek közül csak kevés maradt fenn. Guy Dufaur munkája egyike ezen ritka műveknek.

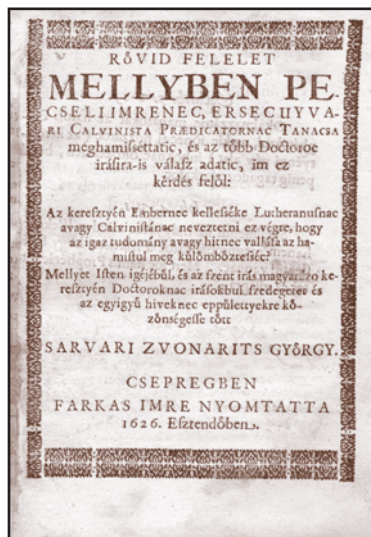
13. BATTHYÁNY II. FERENC (*Ismeretlen festő, XVII. század*). Olaj, vászon, 217×125 cm – Magyar Nemzeti Múzeum lt. 566

14. PATHAI ISTVÁN: *Az helvetiai confession való körözttyén praedikátoroknak Dunán innen, az egyházi szolgálatban való rend tartásokrol irattatot könyvecské...* Németújvár, 1617, Bernhard Máté. 8° RMNy 1143A, Debrecen, Egyetemi Könyvtár 753.536

Kálvinista Agenda. A mű kiadása jelzi, hogy Batthyány Ferenc udvara 1617-ben helvét orientációjú volt annak ellenére, hogy a feleség, Lobkowitz Poppel Éva lutheránusnak vallotta magát. A szerző Pathai (1555–1632) munkásságával a két protestáns felekezet megbékélését szolgálta.

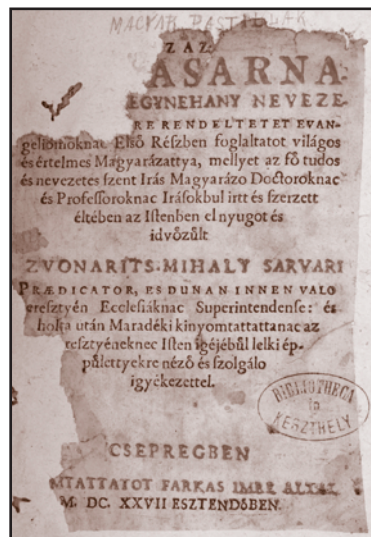

15. ZVONARICS GYÖRGY: *Rövid felelet, melyben Pecseli Imrenec, ersec újvari calvinista praedicatornac tanácsa meghamisított, és az több doctoroc írásira-is válasz adatic im ez kérdés felöl: az keresztyén embernek kellesséke lutheranusnac avagy calvinistának nevezetni..., melyet... közönségesse tött sarvari Zvonarits György. Csepregben, 1626 Farkas Imre. RMNy 1354. 4° Eisensadt, Esterházy-Bibliothek*

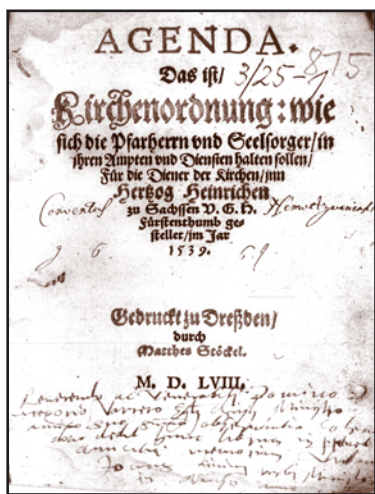
Evangelikus vitairat. A szerző Poppel Éva asszonynak... Batthyáni Ferenc... özvegyének címezte ajánlását. Zvonarics György nevét 1620-ban jegyezték be a wittenbergi egyetemi hallgatók anyakönyvébe, hazatérve Sárvarott volt evangélikus iskolamester, majd Németújváron a Batthyány családnál nevelő és tisztartó. E művében a református Pécseli Király Imre 1621-ben Kassán megjelent művével száll vitába, és ellenfelével szemben helyesli a lutheránus és kálvinista elnevezést, mert az igaz hit vallását a hamistól így lehet megkülönböztetni.

16. ZVONARICS MIHÁLY: *Magyar postilla, az az vasarnapokra és egynehány nevezetes innepekre rendeltetett evangeliomoknak első részben foglaltatott világos és értelmes magyarázattya, melyet az fő tudos és nevezetes Szent Írás magyarázó doctoroknak és professoroknak írásköbül irtt és szerzett éltében az Istenben elnyugot és idvözült Zvonarits Mihály sarvari praedicator es Dunán innen való keresztyén ecclesiának superintendense, és holtá után maradéki kinyomtatattatana...* Csepregben, 1627, Farkas Imre. 4° RMNy 1380, OSZK RMK I. 560

Evangelikus postillák. Az ajánlás címzése gróf Nadasdi Pál urnak, Fogaras földének örökös és Vas vármegyének főispánjának... azonképpen... házastársának... Revai Judit asszonynak szól Csepreg 1627. június 9-i kelettel. Az ajánlás aláírói: Lethenyei István, csepregi, Zvonarics István cenki prédikátor, Zvonarics György, Batthyáni Ádám praeceptor. A nyomtatás költségeihez a Nádasdyakon kívül Thurzó György özvegye, Czobor Erzsébet, Révay Péter özvegye Forgách Mária, Batthyány Ferenc özvegye Poppel Éva is hozzájárultak.

A BATTHYÁNY CSALÁD NÉMETÚJVÁRI UDVARA ÉS KÖNYVES MŰVELTSÉGE

17. JUSTUS, JUSTUS; Spalatinus, Georgius; Creutziger, Casparus; Mylius, Fridericus; Menius, Justus; Weber, Johann; Heinrich Hertzog zu Sachsen: Agenda. Das ist, Kirchenordnung: wie sich die Pfarrherrn und Seelsorger, in jhren Ampten und Diensten halten sollen, Für die Diener der Kirchen, jnn Hertzog Heinrichen zu Sachsen V. G. H. Fürstenthumb gestellet, jm Jar 1539. Dresden, 1558, Matthias Stöckel. – Heinrich Herzog v. Braunschweig d. Jüngere: Hoffgerichte ordnung des ... Hern Heinrichs des Jüngeren Hertzogs zu Braunschweig und Lünenburg etc. Newlich geordnet und auffgerichtet. Wolfenbüttel, 1556, Henning Rüden's Erben. – August Sachsen, Kurfürst: Die Ehe windt vornemlich, von wegen der Glutfreuntschafft, Darnach auch von wegen der Schwegerschafft, wie folgend zusehen, verboten. Dresden, 1557(?), Matthias Stöckel. – General Articul und gemeinder bericht, wie es in den Kirchen mit den Pfarrherrn, Kirchen-

dienern, den Eingepfarten, und sonst allenthalb ordentlich, auff Hertzogen Augusten Churfürsten zu Sachsen etc. in jüngst erschienen Fünff und verordnete und beschehene Visitation, behalten werden soll. M.D.LVII. Dresden, 1557, Matthias Stöckel. – Ferdinandus, I., rex: Abdruck des Passawischen Vortrags: so den andern Monats tag Augusti/Anno Lij etc. auffgerichtet worden. Dresden, ca. 1555, Matthias Stöckel. 4° – Güssing OFM 3/25 Jól mutatja e kötet németújvári jelenléte Battyhány Ferenc érdeklődését a németországi egyházszerzés és az udvari élet mintái iránt. Az első-szászországi egyházakat a 16. században Johann Bugenhagen egyházi rendtartása (Kirchenordnung) alapján szervezték, a választófejedelem azonban külön gondot viselt ennek aktualizálására. A wolfenbütteli udvar a korszak egyik legmodernebb udvartartása volt, a XVII. században külön nemesi főiskola is alakult (Adelschule).

18. NAOGEORGIUS, THOMAS: *De dissidiis componendis, ad Mathiam Bredenbachium, ... Libri II. Thomae Naeorgi. Adiuncta est etiam Satyra, aute annos aliquot scripta, in Ioannem Del'la Casa, archiepiscopum Beneuentilum, Sodomiae patronum: eodem Thoma Naeorgo autore. Basileae, 1559, Johannes Oporinus. – Proverbia Salomonis versibus descripta. Frankfurt am Main, 1578, Nicolaus Bassaeus. – Eurymachaera, Casparus; Helmbold, Ludouicus: Parva Biblia, Hoc est: Carmen Elegiacum In Singula Utriusque Testamenti Capitula. Autore Casparo Eurymachaera Guttenbergens. Addita sunt Monosticha in Singula Sacrorum Bibliorum Capita M. Ludouici Helmboldi Mülbusini. Lipsiae, 1615, Justus Jansonius für Henning Gross. – Weigelius, Valentinus: Informatorium Oder kurtzer Unterricht, welcher gestalt man duch drey Mittel den schmalen Weg zu Christo sich führen kan lassen. Gestellet durch M. Valentinum Weigelium, gewesenen Pfarrherrn zu Zschopan(!). Gedruckt zu der Newenstatt, 1616, durch Johann Knuber. – S. F.: De christiani cosmoxeni Genitura iudicium. Montisbelgardi, 1615, Jacobus Foillet. – Guazzus, Stephanus; Wisaeus, Melchior, transl.: Gnóthikseauton, dass ist, Ein sehr lehrreiches und nützlichs Gespreeh Von Erkänntnuss Seiner selbst. Erstlich in Italianischen Sprach von dem Hodigelarten Herren Stephano Guazzo beschrieben, Jetzt aber von Herren Melchiore Wisaeo Rectore in Habelschwerda in Schlesien in deutsche Sprach verdolmeschet. Mühlhausen, Johann Stang für Jakob Apel, 1616. – Sendschreiben an die glorwürdige Brüderschaft des Hochlöblichen Ordens von Rosencreutze. S. l., 1615, s. Typ. – Campis, Julianus de: Sendbrieff oder Bericht an Alle welche von der Newen Brüderschaft des Ordens vom Rosen Creutz genant, etwas gelesen, oder von andern per modum discursus der Sachen beschaffenheit, vernommen. Es sind die in Schrauchen bauffen, etliche aber gewinnen nur das Kleinot. Darumb ermalne? Ich Julianus De Campis O. G. D. C. R. F. E. Daß die je..en, welche von einer glücklichen direction, und gewünschlter impression guberniret werden?, ... nicht durch ihre selbst eygenen dissidens, oder uppiger? Leute unartiges iudiciten, wenig machen lassen. Milita bonam militiam, seruans fidem et accipies coronam Cloriae? S. l., 1615, s. Typ. – Tschirnessus, Va-*

lentinus: Assertio Oder Bestetigung der Fraternitet R.C. welche man des Rosen Creutzes nennet, von einem derselben Fraternitet Mitgesellen, in Lateinischen Versen beschrieben, Und dem Deutschen Leser zum besten, in dieses Deutsch, schlecht ubergesetzt. Item: Schnelle Botschafft, an die Philosophische Fraternitet vom Rosen Creutz. Durch Valentinum Tschirnessum Gorlicerum Germanum Phil. et Med. Licentiatum. Erstlich Gedrucht zu Dantzig, 1617, durch Andream Hünefeldt. – Schweighart, Theophilus: Sub umbra alarum tuarum, Jehova. Pandora sextae aetatis, sive speculum gratiae. Das ist: Die gantze Kunst vnd Wissenschaft der von Gott Hoherleuchten Fraternitet Christiani Rosencreutz ... wie fern sich dieselbige erstrehte, auff was weiß sie tuglich erlangt, und zur Leibs und seelen gesundheit von uns moege genutzt werden, wider etliche derrselben Calumnianten ... der Universae – weißheit und Goetlichen Magnalien waren liebhabern, treuherziger meynung entdeckt. Durch Theophilum Schweighart Constantiensem, Pansophiae Studiosum MDC XVII. S. l., 1617, s. Typ. – Siverti, Johannes: Entdeckte Mummenschantz oder Nebel Kappen. Das ist, Christliche Widerlegung der nechst von Casel ausgeflognen Stimpel Confession der Newen Krugs Brüder, oder wie sie sich nennen Rosen Creutzer darinnen bewiesen wird, daß ... Leute nicht auß Gott, sondern auß dem Vater der tugenden und verwirnung gutes Policy und seyn. Allen recht ... Christen zur warnung in Durch verfertigt ... Durch Johannem Siverti Aegl. S. l., 1617, s. Typ. 8° – Güssing OFM 8/130

19. WEIGEL, VALENTINUS: *Ein nützliches Tractätlein Vom Ort der Welt. Geschrieben von Dem Ehrwürdigen, etc. in Gott ruhendem M. Valentino Vveigelio weyland Pfarrern zu der Tschopaw. Hall in Sachsen, 1614, Christoph Bissmarck für Joachim Krusicken.* – Weigel, Valentinus: *Nosce teipsum. Erkenne dich selbst. Zeiget vnd weiset dahin, dass der Mensch sey ein Microcosmos, das gröste Werck Gottes, unter dem Himmel. Er sey die kleine Welt, und trezt alles in ihme, was da funden wird, in Himmel und Erden, und auch darüber. Gestellet von Dem Ehrwürdigen, etc. in Gott ruhendem M. Valentino Weigelio, Weyland Pfarrherrn zu der Tschopaw. Gedruckt zu der Newenstatt, 1615, Johann Knuber.* – Weigel, Valen-

tinus: *Der güldene Griff. Das ist: Alle Ding ohne Irrthumb zuerkennen, vielen Hochgelehrten unbekandt, Und doch allen Menschen nothwendig zu wissen. Durch M. Valentino Weigelio gewesen Pfarrerherrn zu Zschopaw. Gedruckt zu der Newenstatt, 1616, bey Johann Knuber.* – Weigel, Valentinus: *Christlich Gespräch vom wahren Christenthumb. Neustadt, ca. 1616?, Johann Knuber.* 4° – Güssing OFM 8/156
Mindkét kötet a XVII. század elejének nonkonformista szellemi áramlataihoz köthető. Nagyon ritka kiadások. A rózsakeresztes testvériség tanai és a weigelianus teológia egyaránt a minden hivatalos egyház által tiltott ismerek közé tartoztak. Batthyány Ferenc udvarába ezek a könyvek a württembergi exuláns Johann Jacob Knauss-szal érkeztek. Knauss Batthyánytól állást kapott, borostyánkői lelkész lett, a patrónus haláláig Magyarországon maradt.

20. BATTHYÁNY ÁDÁM metszetábrázolása. Rézmetszet, 150×120 mm. Wideman, Elias: *Icones illustrium heroum Hungariae.* Wien, 1652. f° – OSZK App. H. 848

21. BATTHYÁNY ÁDÁM (Ismeretlen festő, 1650k.)
Olaj, vászon, 234×140 cm – Magyar Nemzeti Múzeum lt. 569

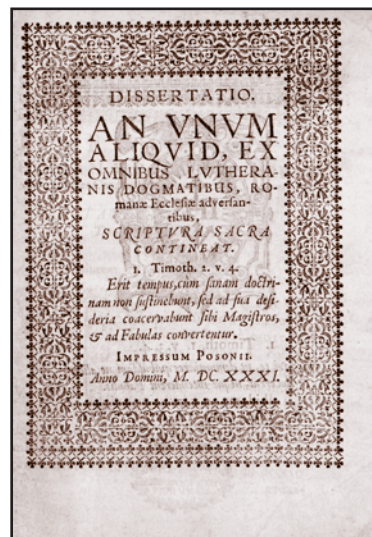
22. PÁZMÁNY PÉTER METSZETÁBRÁZOLÁSA. Rézmetszet, Ifj. Vayer Lajos: Pázmány Péter ikonográfiaja. Bp., 1935, Egyetemi Nyomda, OSZK 117 802

23. PÁZMÁNY PÉTER: *Bizonyos okok, mellyek erejetül viseltetven egy fő ember az új vallások töreiből kifiset, es az romai ecclesianak kebelébe szállott.* Posenban, 1631, typ. Societatis Jesu. 4° RMNy 1511, OSZK RMK I 603

Katolikus propagandairat. Pázmány Péter esztergomi érsek Nagyszombatban ajánlotta Popel Éva asszonynak... Bottyáni Ferencz özvegyének, amely szerint ebben a műben egy katolikus vallásra tért főrendű ember nevében áttérésének nyolc okát foglalta írásba.

24. PÁZMÁNY PÉTER: *Dissertatio, an unum aliquid ex omnibus Lutheranis dogmatibus, Romanae Ecclesiae adversantibus, Scriptura Sacra contineat.* Posonii, 1631, typ. Societatis Jesu. 4° RMNy 1512, OSZK RMK II 472

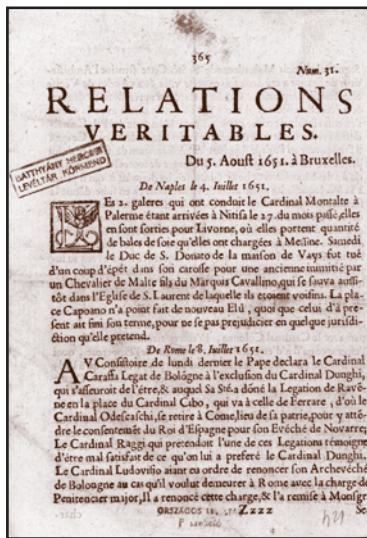

Katolikus vitairat. Pázmány Péter ajánló levele Casparo Illyesházi Nagyszombatban 1630. december 27-én kelt. Pázmány Péter e művével Ján Hodík Trencsén megyei evangélikus szuperintendens *Hyperaspistes*... kéziratos munkájára válaszolt. Hodík pedig a következő évben, 1632-ben felelt Bártfán nyomtatásban kiadott művével: *Statera dissertationis*... (RMNy 1520). Pázmány érveit egy meg nem nevezett fiatal protestáns főúr – feltehetően Baththyány Ádám – meggyőzésére írta.

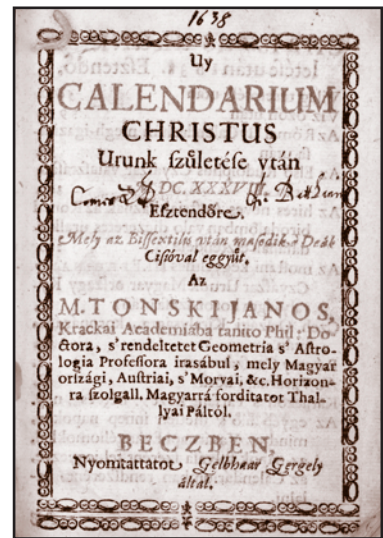
Pázmány Péter a magyar arisztokrácia szinte teljes generációját térítette vissza a katolikus egyházba. Ennek érdekében számos vitairatot írt, de főleg a személyes meggyőzés eszközével élt.

25. ORDINARI REICHS ZEITUNGEN, sine loco 1646, n° 1346. (MOL, P 1336, 9. cs., 375) 1646, n° 1350. (MOL, P 1336, 9. cs., 368)

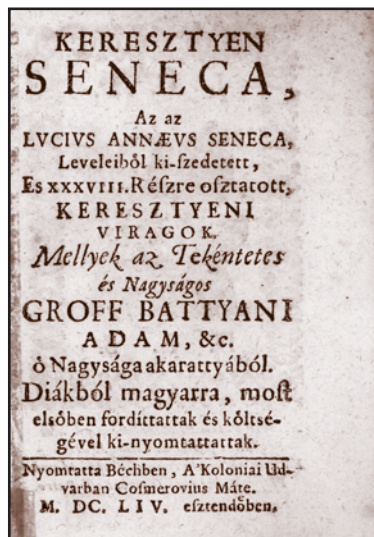
26. RELATIONS VERITABLES, Bruxelles, par Guillaume Scheybel. 1651, n° 31. MOL, P 1336, 9. cs., ff. 421–422
A korabeli főúri udvarok hírekkel való ellátásának megszervezése bonyolult feladat volt. Rendszeresen kaptak írásbeli jelentéseket a nagyobb európai udvarokból, de ha lehetett, megszerették a nyomtatott újságok is.

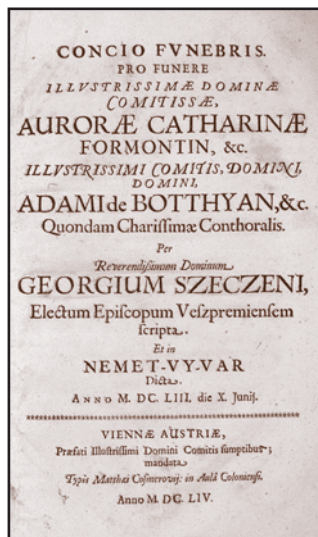
27. TOŃSKI, JAN, TÁLLYAI PÁL, transl.: *Uy calendarium Christus Urunk születése után MDCXXXVIII. esztendőre, mely az bissextilis után második, a deák cisioóval együtt, az M. Tonski János, krackai academiába tanito phil. doctora rendeltetett geometria s astrologia professora írásbul, mely magyar országi, austriai s morvai etc. horizonra szolgall, Bécs, 1637, Gregor Gelbhaar.*

8° RMNY 1667, OSZK RMK I 666a
A nagyon kevés könyv egyike, amelyik fennmaradt Batthyány Ádám gyűjteményéből. Kötése bőrkötés, az első táblán a következő szöveg: *Illustrissimo Domino Domino Comiti Adamo de Batthyán, perpetuo de Nemetújvár, Sacra Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliarius Camerarius ac partium Regni Hungariae cis Danubianarum, Confiniorumque Canisae oppositorum Generali Capitaneo. etc. M.DC.XXXVIII.* Possessorbejegyzés a címlapon: *Comes A D de Batthyány.* A decemberi naptárrész üres oldallán Batthyány Ádám sajátkezű följegyzései december 13. és 25. között. Batthyány Ádám máskor is készített magának hasonló Luca-naptárt azon hiedelem szerint, hogy a Luca-nap és karácsony közötti tizenkét nap időjárásából következtenni lehet a következő év tizenkét hónapjának időjárására.

28. KÉRI SÁMUEL, transl.: *Keresztyen Seneca, az az Lucius Annaeus Seneca leveleiből ki-szedetett és XXXVIII részre osztatott keresztyeni viragok, mellyek... groff Battyan Adam etc önagsága akarattából diákból magyarra most elsőben fordítottak és költségével kinyomtattak. Béchben, 1654, Cosmerovius Máté. 1fol. RMNy 2510, OSZK RMK I 882*

Keresztény sztoikus erkölcsi tanítások. A címlevél hátán pelikánt ábrázoló fametszet fölül *I. C. D.*, alul *D. A. B.* felirattal. Mivel a pelikán ősi Krisztus-szimbólum, ugyanakkor a Batthyány-címerben is szerepel pelikán, a monogram feltételezhető jelentése Iesu Christo Domino Dedicat Adamus de Batthyan. Alatta Batthyány Ádámról szóló latin vers. Az azt követő Ajánlólevél *Battyan Adamnak Német-úy-vár, Szabolnak, Borostyán örökös urának* szól. Kéri Sámuel (eredeti nevén Zorád vagy Szorád) 1645-ben lett ferences novicius, ekkor változtatta nevét Kérré. Pappá szentelése után németújvári kolostorba került, Batthyány Ádám házikáplánja lett. 1671-ben halt meg Pozsonyban. Fordításának eredetije a német jezsuita Johann Baptista Schellenberg (1586–1645) *Seneca Christianus* című, először 1637-ben Augsburgban megjelent, sok kiadást megért, népszerű műve volt.

29. SZÉCHÉNYI GYÖRGY: *Concio funebris pro funere... comitissae Aurorae Catharinae Formontin... comitis... Adami de Botthyan... quondam charissimae conthoralis per... Georgium Szecceni, electum episcopum Veszpremiensem scripta et in Nemet-Vy-Var dicta anno MDCLIII. die X. Junij. Viennae Austriae, MDCLIV praefati... comitis sumptibus... typis Matthaei Cosmerovij. fol. RMNy 2512, Budapest, Egyetemi Könyvtár*
Gyászbeszéd magyar nyelven. Széchényi György veszprémi püspök gróf Batthyány Ádám házastársa, Formentini Auróra Katalin temetésén mondta el gyászbeszédét Németújvárott, 1653 június 10-én. A nyomtatvány ajánlást nem tartalmaz, de a címlap közli, hogy Batthyány Ádám költségén jelent meg. A prédikáció témája a jó asszonyok dicsérete: olyan erkölcsi tulajdonságok méltatása, amelyek az elhunytat is jellemezték. A prédikáció szövegét fametszet zárja, amely fiait vérével tápláló pelikánt ábrázol.

ELIAS WIDEMANN: ICONES ILLUSTRUM HEROUM HUNGARIAE, VIENNAE, 1652., OSZK App. H. 848, RÉZMETSZET